

Ingeri rahvatantsu “Ümberiko” demonstreerib ingeri rühm.
Esiplaanil suupilliga Vassili Pohjalainen, 34-a. Ingeri-Kallivere küla, Korpi talu.
Foto: Ullo Toomi 1939. ERA, Foto 1670.

Tulkintoja kerääjän kokemuksista: Armas Launis, runosävelmät ja Inkeri

Kati Kallio

Säveltäjä ja tutkija Armas Launis (1884–1959) keräsi nuorena ylioppilaana kansansävelmiä Kainuusta, Inkeristä, eri puolilta Lappia sekä Raja-Karjalasta. Kiinnostus taidemusiikkiin ja kuorolauluun tuntuu muokanneen Launiksen kenttätöitä enemmän kuin kansallisromanttinen tai tieteellinenkin innostus. Kenttätöiden myötä virisi kiinnostus myös laulujen taustoihin ja käyttöön. Hänen matkakertomuksissaan ja yleistajuisissa artikkeleissaan keskeisellä sijalla olevat kuvaukset laulamisen tavoista ja tilanteista mahtuivat hänen tieteellisessä tuotannossaan ainoastaan väitöskirjan johdantoon; niitä koskevat muistiinpanot eivät koskaan tallentuneet arkistoihin. Kentällä kuultujen sävelmien muuntuvat tulkinnat eri käsikirjoituksissa ja julkaisuissa kertovat kuitenkin Launiksen kokemusten ja teoreettisen ajattelun vuorovaikutuksesta.

Tässä artikkelissa pohdin nuoren Armas Launiksen Inkeriin vuosina 1903 ja 1906 suuntautuneita runosävelmien keruuretkiä ja niiden tulosten tulkinnan mahdollisuuksia. Launiksen henkilöhistorian ja kenttätöiden esittelemisen jälkeen keskityn hänen tekstualisaatioprosessiinsä eli tapoihinsa tallentaa, muokata teksteiksi ja tulkita suullista

laulua. Erityisesti pohdin hänen kirjoituksissaan näkyvää “muinaisen” ja esteettisesti viehättävän välistä ristiriitaa ja tämän ristiriidan vaikutusta kentällä kuullun tulkintoihin. Näkökulmaani värittävät viime vuosikymmenien antropologisista keskusteluista (esim. Clifford, Marcus 1986) folkloristiikan ja musiikkitieteen piiriin levinneet kenttätöiden ja kulttuureista tietämisen mahdollisuuksien kriittinen tarkastelu (esim. Barz, Cooley 1997; Laaksonen, Knuutila, Piela 2003 ja 2004). Suomalaisen runonkeruiden taustalla olleita ideologioita, erityisesti kansallisromantiikkaa, karelianismia ja nationalismia on pohdittu monesta näkökulmasta (erit. Sihvo [1973] 2003; Wilson 1976), ja monet kerääjiin kohdistuneet artikkelit tai heidän aineistojaan käyttävät tutkimukset ovat sivunneet tässä esiin nostamiani kysymyksiä: pohjimmitaanhan kysymys on lähdekritiikistä, jonka luonne aina jossain määrin muuntuu teoreettisten ja metodologisten virtausten myötä. Viime aikoina esiin on noussut aineistojen syntyprosessin dialogisuus (esim. Tedlock, Mannheim 1995; Kuutma 2006; Kurki 2002), missä yhteydessä on kiinnitetty myös huomiota tapahtumien prosessiluonteeseen sekä kerääjän ja “kentän” vuorovaikutukseen.

Etenkin Launiksen ensimmäinen matka Inkeriin antaa aineistojen syntyprosessien pohtimiseen paljon mahdollisuuksia, sillä matkalta on arkistoihin tallentunut monenlaista aineistoa: henkilökohtainen päiväkirja, kenttämuistiinpanot, puhtaaksikirjoitus ja julkaistu matkakertomus. Toiselta matkalta ei käsikirjoitusaineistoa ole, mutta fonogrammeille Launis äänitti myös ensimmäisellä matkallaan käsin tallentamiin sävelmiä. Julkaistu matkakertomus on pitkä, ja Launis käsittelee matkojen tuloksia ja kokemuksia useassa myöhemmässä julkaisussa (Launis 1910a; 1910b; 1910c; 1921). Launiksen Lapin matkojen taustoja ja aineistoja ovat samankaltaisista näkökulmista pohtineet Marko Jouste (2004) ja Minna Riikka Järvinen (2004; ks. myös Ahmajärvi 2003).

Armas Launis, tutkija ja säveltäjä

Armas Launis (alk. Lindberg) syntyi Hämeenlinnassa vuonna 1884 puuseppä Adolf Lindbergin ja sääksmäkeläisen Amanda Emanuelintyttären nuorimmaksi lapseksi. Perhe muutti Helsinkiin vuonna 1893 ja Launis aloitti opinnot suomenkielisessä Helsingin normaalilyseossa. Yliopistoon Launis kirjoittautui vuonna 1901. Hän opiskeli lisäksi sellonsoittamista, musiikin teoriaa ja säveltämistä Helsingin filharmonisen seuran orkesterikoulussa (HYK Coll. 123.20). Hänen opettajansa Ilmari Krohn ehdotti vielä vuonna 1903 urkurinuraa yliopisto-opintojen jälkeen (Launis 1903: 96–97). Launiksesta tuli kuitenkin tiedemies ja säveltäjä.

Stipendiaatiksi valmistumista vuonna 1902 seurasivat sävelmänkeuruuretket Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran stipendiaattina Kajaanissa (1902) yhdessä ja Länsi-Inkerissä (1903) yhtä aikaa Eino Levónin kanssa, Suomen Lapissa (1904), Suomen ja Norjan Lapissa (1905) sekä fonografilla varustettuna Raja-Karjalassa (1905) ja Länsi-Inkerissä (1906). Launis valmistui filosofian kandidaatiksi vuonna 1906 ja ilmeisesti jo saman vuoden syksynä, Inkerin äänitysmatkan jälkeen, hän kävi Virossa tutkimassa Oskar Kallaksen avustuksella runosävelmäaineistoja väitöskirjaansa varten (HYK Coll. 123.20 Launis: 9). Lapista kerätyt joikusävelmät hän julkaisi tieteellisesti järjestettynä kokoelmana vuonna 1908 (HYK Coll. 123.20 Launis; Hako 1982: 10–11; Suomi 1906: 179; Tomasi 1940).

Talvikaudet 1907–1909 Launis vietti Saksassa Sternissä ja Weimarissa sävellysopioiden parissa ja osallistui Wienissä kansainväliseen musiikkitieteelliseen kongressiin esitelmällä “Viisiaskelista Lapin joiuissa”. Kesä 1910 kului väitöskirjaa valmistellen Pietarissa: “Matkan tarkoituksena oli etsiä runosävelmien venäläisiä sukulaisia.” Runosävelmien luokitteluun keskittyvä väitöskirja *Über Art, Entstehung und Verbreitung der Estnisch–Finnischen Runenmelodien* painettiin vuonna 1910 ja väitöstilaisuus oli seuraavan vuoden alussa (HYK Coll. 123.20 Launis: 10–11). Vuonna 1910 ilmestyivät myös *Inkerin runosävelmät* (1910a, IRS) sekä luku “Runosävelmistä” teoksessa *Kalevalan selityksiä* (1910c). Alun perin *Inkerin runosävelmien* piti sisältää “selon- teko laulutavoista ja tutkielma sävelmäin musikaalisesta rakenteesta”

(Suomi 1909: 62), mutta ilmeisesti artikkeli ja väitöskirja korvasivat sen. Launis järjesti samalla myös Karjalan ja Viron runosävelmät, jotka SKS:n taloudellisen tilanteen takia saivat odottaa painatusta vuoteen 1930 (Suomi 1912: 18–19, 138, 156; Suomi 1915: 55–56).

Musiikkitieteen dosentti ja myöhemmin professori Ilmari Krohn oli tärkeä henkilö sekä Launiksen tieteellisen että musiikillisen uran kannalta. Hänen neuvonsa ja suosituksensa siivittivät keruutoiminnan alkua ja myöhemmin Launiksen sävelmien toimittamistyötä (Launis 1910a: VII; Suomi 1903: 17; Suomi 1909: 62–63). Hän opiskeli Launiksen kanssa samaan aikaan sävellystä Weimarissa ja toimi tämän vastaväittäjänä (HYK Coll. 123.20 Launis: 10–12). Krohnin siirtyessä professoriksi vuonna 1918 sai Launis tämän dosentuurin (HYK Coll. 123.22, leikekirja s. 7–8; Hako 1982: 10; ks. myös Jouste 2004: 58–60). Kansanmusiikintutkija A. O. Väisänen puolestaan oli Launiksen ja Krohnin oppilas. Hänen ensimmäinen retkensä Viroon ja Setumaalle vuonna 1912 sai säsäyksen mukaan alun perin pyydetyn Launiksen ehdotuksesta, Launis kun ei matkalle kiireiltään kerinnyt (Viidalepp 1970: 76–77).

Vuosina 1906–1915 Launis opetti musiikin teoriaa ja historiaa sekä sävellystä useassa oppilaitoksessa. Samaan aikaan väitöskirjan kanssa oli valmistunut ensimmäisen oopperan libretto Aleksis Kiven *Seitsemän veljeks*n pohjalta (1910). Sitä seuraavat vuodet kuluivat opinto- ja sävellysmatkoilla pitkin Eurooppaa sekä sävellystyössä kotimaassa. *Seitsemää veljestä* (1913) seurasi inkeriläisestä runolaulusta ja paimenmusiikista joitain vaikutteita saanut ooppera *Kullervo* (1917), jonka jälkimainingeissa syntyi Inkerin matkoista myös muistelmaluonteinen kirjoitus “Kullervo-oopperan esihistoriaa” Kalevalaseuran ensimmäiseen vuosikirjaan (Launis 1921). Vuosina 1915 ja 1919 Launis sai valtion sävellyspalkinnot ja vuodesta 1920 eteenpäin säveltäjälakkeen. Hän oli Suomalaisen taideakatemian apujäsen ja Kalevalaseuran työjäsen. Kalevalaseuran toimintaan kiinteimmin liittyi musiikin tekeminen seuran dokumentaariseen elokuvaan *Häiden vietto Karjalan runomailla* (1921) Kullervo-oopperan pohjalta. Hänen kolmas oopperansa *Aslak Hetta* (1922) rakentui Koutokeinon paikallishistorialle ja saamelaisten joikuaihelmille, *Noidan laulu* (1934) kuvaa keskiajan noitavainoja ja *Karjalainen taikahuivi* (1937) nostaa päähenkilöksi Larin Parasken. Tämän jälkeen säveltäjän katse kääntyi kokonaan pois kansallisista aiheista. Launiksen ura sivusi myös kansanvalistusta: hän esimerkiksi

toimitti *Suomen partioväen laulukirjan* (1917) ja perusti 1920-luvulla eri kaupunkeihin kansankonservatorioita, joita johti kunnes asettui perheineen pysyvästi Etelä-Ranskaan vuonna 1930 (HYK Coll. 123.20; Hako 1982; Tomasi 1940).

Launiksen opiskelijavuodet ja keruutyöt osuivat yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen murroskohtaan. 1800-luvun loppu ja 1900-luvun alku olivat sekä taloudellisen ja kulttuurisen kasvun, kiristyvän venäläistämispolitiikan että lisääntyvien yhteiskunnan sisäisten ristiriitojen aikaa. Karelianismin ja kansallisromantiikan värittämiä taiteilijamatkojen keskeisimmät vuodet olivat jo menneet, ja keskeisimmät runokokoelmat oli jo kerätty: aatteiden vaikutus jatkui silti pitkälle 1900-luvulle (Sihvo 2003). Launiksen keruutyöt, tutkimukset ja varhaisimmat oopperat liittyvät kaikki symbolisesti keskeisiin kansallisiin aiheisiin: runosävelmien ja “kansan” katoavien tapojen dokumentoimiseen, sävelmien historian kartoittamiseen vertailevan musiikintutkimuksen keinoin, kansallisesti merkittävien aiheiden ja kansanrunouden kääntämiseen suomenkielisten oopperoiden kielelle. Tieteelliset ja taiteelliset projektit ja päämäärät punoutuivat yhteen. Keräämiään uudempia kansanlauluja Launis sovitti kuorolauluiksi ja kokemukset kentällä sekä kansansävelmät antoivat virikkeitä myöhemmille sävellystoille (Launis 1902: 9, 19, 41, 78; Launis 1921; ks. myös Laitinen 2003: 11).

Mitä ilmeisimmin Launis ei kuitenkaan sitoutunut poliittisesti kansallisiin liikkeisiin. Toisin kuin samaan aikaan Inkerissä liikkunut Väinö Salminen hän ei esimerkiksi kuulunut heimoaateen värittämään Inkeri-seuraan (Suomalainen Inkeri 1938: 40–43) tai Akateemiseen Karjala-Seuraan (Aitola, Helle 1995). Hänen tuotantoonsa ei toisen maailmansodan kynnykselläkään kuulunut Suur-Suomi-pyrkimysten värittämiä tekstejä, toisin kuin esimerkiksi Väinö Salmisen ja A. O. Väisäsen. Kirjailija Larin-Kyöstille (Karl Gustaf Larson) Launis kirjoitti postikortin vuonna 1936 Saksasta: “kansallishuligaanit” eivät häntä ihastuttaneet (HYK Coll. 122.6). Tämä sitoutumattomuus saattoi osaltaan vaikuttaa säveltäjän ja tutkijan unohtumiseen Suomessa Ranskaan muuttamisen jälkeen, kenties myös erilaisiin henkilökohtaisiin ristiriitoihin. Tukevampien päätelmien teko edellyttäisi kuitenkin laajempaa Launiksen elämäkerrallista tutkimusta.

Narvusin ja Soikkolan kylissä

19-vuotias ylioppilas lähti kohti Länsi-Inkeriä toukokuun kuudentena-toista päivänä vuonna 1903 Helsingistä. Matka kävi laivalla Tallinnaan, siitä junalla Narvaan ja Narvasta polkupyörällä kohti Narvusin kyliä. Ennen kentälle pääsyä hänen oli vaikeaa hahmottaa, mitä edessä oli: “Vetäydyin [junan] penkille istumaan ja aloin matkaani suunnitella. Kaikki näytti kuitenkin niin epäselvältä, että heitin sen sikseen ja aloin kirjoittaa kirjettä Levonille ja kotiin” (Launis 1903: 2). Ensimmäinen, lähtemättömän jäljen painanut kosketus paikalliseen musiikkikulttuuriin oli Narvusin kylien lähistöllä kulkenut paimen

joka puhalteli niin lennokkaita säveleitä paimentorvestaan, että oikein lehmät hyppelivät sen kuullessaan. Kuulin ensikerran semmoista tuohitorven soittoa ja se huvitti minua suuresti. Tilaisuutta ei ollut niitä ylöskirjoittaa, vaan yhden panin mieleeni.

Launis 1903: 4; ks. myös 1921: 164.

Alkupäivinä Launis (1903: 6) ei kuitenkaan löytänyt Feodormaan ja Kallivieren kylien vanhoilta naisilta etsimäänsä: “Nuotti oli unohtunut, ei mikään mennyt kahta kertaa samalla lailla. [---] Turhaan kävin taloissa lauluja tiedustamassa. Ei osattu enää.” Pelko keruun epäonnistumisesta painoi: “tahtoo olla sellainen ikävä tunne, ettei tahdo ruokakaan maistua.” Yksinäisyyden ja epävarmuuden tuottaman “apeuden” ja ennen kaikkea maiseman kauneuden tuottaman tunnelmoinnin romanttissävyyinen aaltoilu toistuu Launiksen päiväkirjassa paikka paikoin:

Täällä vietin taas yhden niitä ihania hetkiä yksinäisyydessä, jolloin kaikki ympärillä vaikenee ja ajatukset saavat lentää muille maille [---]. Istuin kivelle ja katselin aavaa ulappaa edessäni. Ankkuroitu purjelaiva oli siinä matkan päässä, muuten näytti kaikki asumattomalta ja tyhjältä. Siinä istuissani tuntui kuin oisin ollut Robinson yksin autiolla saarella vieraalla maalla. [---] Häntäkin muistelin - Edelleen astuissani hietikkaa tulin pienelle lammelle ja sen tummaan pohjaan ripotin keltaisella hiekalla nimikirjaimia. [---] Auringon laskiessa menin hiukan etäämmällä olevalle ylävälle mäelle ja siitä silmäilin laajaa ympäristöä, joka hohti

illan ruskossa. Mäntyjen rungot takanani olevassa metsässä helottivat niin kauniina (synkän yksitoikkoisina) joidenkin koivujen antaessa vaa-leudellaan enemmän eloa kuvalle. Mutta suruinen sävel vaan sydämessä värähtelee sillä olen - yksin - aivan yksin.

Launis 1903: 38–39; ks. myös 6, 10, 16, 22, 33, 46–47.

Joitain samankaltaisuuksia löytyy esimerkiksi Vihtori Alavan viitisen-toista vuotta vanhemman matkapäiväkirjan kanssa. Inkerin metsät ja maan Suomesta erottava meri veivät ajatukset kotimaahan (Alava 1893: 54; KRA Alava VII B u 1892: 28/45; Launis 1903: 14, 45, 51; ks. myös KRA Länkelä 4:1676. 1916). Toisin kuin Alavalla, Launiksen kuvaus pysyy omien kokemusten kehyksissä: maisema tuo mieleen edeltävän kesän matkan tai “menneisiä”, ei yleviä isänmaallisia ajatuksia; maisemat ja yksinäisyys herättävät romanttisen haaveellisia mietteitä, mutta eivät kansallisromanttisia tunteja. Kaipuun kohde tuntuu olevan ennen kaikkea nimettömäksi jäävä “hän”. Jouni Ahmajärvi (2003: 35) toteaa Launiksen maininnee Lapin matkan päiväkirjassa tunteneensa isänmaallista intoa “viimeksi joskus koulupoikana”. Ahmajärvi arvelee tämän vaikuttaneen hänen myötämieliseen asenteeseensa saamelaisia kohtaan. Launikella “ei ollut tarvetta levittää Suomea ja suomalaisuutta pohjoiseen.” Samanlainen vaikutelma tulee Inkerin matkojen aineistoista.

Launiksen retken tarkimmin kuvattuja päiviä olivat Narvusin lukkari Thaluksen perheen luona vietetyt soittamisen, seurustelun ja kävelyretkien täyttämät lepopäivät (Launis 1903: 7–12, 25–27). Lukkarila toimi tukikohtana jotakuinkin kaikille suomalaiskerääjille (Laiho 1940: 233–234; Porkka 1886: 164). Launis vieraili myös Kattilan, Kaprion ja Serepetan luterilaisissa pappiloissa tai lukkariloissa (Launis 1903: 47–57). Luterilaiset kirkonmiehet olivat Inkerissä keskeisimpiä suomalaiskansallisen identiteetin luoja ja ylläpitäjiä inkerinsuomalaisväestön keskuudessa. Etenkin inkerinsuomalaisten parissa keruu näyttääkin siivittyneen kirkonmiesten, erityisesti Thaluksen kontaktien kautta (esim. Launis 1903: 12; ks. myös 56–57). Luultavasti myös kansanrunouteen ja keruutyön käytännön puoliin liittyvää tietoa välittyi Länsi-Inkerissä juuri Narvusin lukkariperheen kautta.

Alkukankeuden jälkeen Launoksen keruutyö alkoi sujua. Helators-taina Narvusin rantakylään päästyään Launis alkoi kysellä lauluja nuorilta tytöiltä, ja työ helpottui:

Verratessani heidän laulujaan aikaisemmin saamiini, jotka enimmäkseen olivat kirjoitetut vanhoilta, huomasin suuren yhtäläisyyden näiden välillä. En ollut aikaisemmin ottanut huomioon nuorten lauluja, sillä heidän keskuudessaan mielellään laulettiin venäläisiä nuotteja. Kirjotin nyt lauluja etupäässä vain nuorilta ja työni alkoi paremmin edistyä.

Launis 1904: 49.

Kahdenkymmenen päivän aikana Launis kirjoitti muistikirjaansa melkein 160 narvusiilaista sävelmää. Kesäkuun seitsemäntenä päivänä, lukkarilassa ensin hengähdettyään, Launis siirtyi Joenperän kautta Soikkolan inkeröskyliin, joista hän tallensi kahdessatoista päivässä 311 sävelmää. Matkan lopussa kertyi vielä viitisenkymmentä sävelmää Kattilasta, Serepetasta ja Kapriosta sekä viisitoista hengellistä sävelmää Korovaisten kylästä (Launis 1903; IRS; SibA Launis).

Etenkin Soikkolasta Launis löysi mitä kaipasi, paljon erilaisia sävelmiä ja varmoja laulajia: ”Runolaulu on siis jäänyt yksinomaan naisväelle ja ainoastaan Soikkolassa on sillä täysi arvonsa. Muualla ovat jo toiset laulut etusijansa saaneet” (Launis 1904: 49). Säätinän helluntaipraasnikoilla Launis kertoo saaneensa suurimman ”saaliinsa”, 150 sävelmää, ja lisäksi tiedon Soikkolan muiden kylien parhaimmista ”eessälaulajista” (Launis 1904: 50). Muutoin innostuksella odotettu juhla oli pettymys.

“Praasnikat” tuon nimen olin lukenut ennen jostain ja sen tiesin että se jotain karjalan kansan juhlia oli. Toivoin sentähden nyt, kun siis tilaisuudessa olin, näkeväni suuremmoiset kansalliset juhlapäivät, kenties entis’aikuseen tapaan ja odotin mielenkiinnolla mitä tuleman piti. [--] [P]aljon siinä oli hauskojakin puolia, mutta paljo ikäviäkin. Mutta vielä tämä [ensimmäinen] päivä meni monin kerroin toisen ja kolmannen päivän edellä, tänään kun ei vielä kukaan miehistä juopunut eikä siis meluaavaa puhetta kuulunut eikä rähinää. Tämä oli vielä muun maailman tapaista. Mutta toisena ja kolmantena päivänä näkyi kuinka paljon täällä pilalla ollaan.

Launis 1903: 28–9.

Launis keräsi lauluja tytöiltä ja akoilta, jotka eivät olleet miesten verouudessa humalassa. Naisetkin kuitenkin ihmettelivät, kun Launis ei juonut viinaa eikä “edes kaljaakaan” heidän kanssaan (Launis 1903: 32). Praasnikkojen rähinästä ja juopuneiden miesten vaarallisuudesta kerääjälle kertoo myös Vihtori Alava (KRA VII B u 1892: 39/56–42/59; ks. myös Launis 1903: 33): “Vieraan ei praasnikan aikana illalla sovi liikua mihinkään muutoin tekevät väkivaltaa.” Sekä Alava (mts. 40/57) että Launis (mts. 32) näyttävät olleen raittiusaatteen kannattajia. Virallisessa matkakertomuksessaan Launis (1904: 50) ei kuitenkaan esitä paheksuvia kommentteja.

Launis kykeni käyttämään ihmisten praasnikkojen aikaista lauluhalukkuutta keruutyössään, ja ajoitti kolmen vuoden kuluttua äänitysmatkansakin nimenomaan Säätinän helluntaipraasnikkoihin. Äänittämistä tungeksiva väkijoukko kuitenkin häiritsi:

Voit arvata, miten hämmäntävästi se vaikutti niinhysin laulajiin kuin koneenkin toimintaan, kun jokainen paikalle osunut uteliaana halusi päästä näkemään ja kuulemaan niin likelle kuin suinkin. Usein oli työ joksikin aikaa keskeytettävä, vaikka laulajiaikin oli saatavissa, koska kävi aivan mahdottomaksi pysyellä kuulijoita loitompana. Ainoastaan suurimmassa salaisuudessa toimien saatoin praasnikoiden aikana työssäni jossain määrin menestyä.

Launis 1907: 104.

Ensimmäisten fonogrammien joukossa onkin useita nopeasti katkeavia ja tekniseltä laadultaan muita heikompia tallenteita. Helluntaipraasnikoilla äänitetty kokonaisuus on kuitenkin onnistunut. Vuoden 1906 retki suuntautui Launiksen parhaaksi katsomille lauluseuduille Soikkolaan ja Keski-Inkerin Hevaalle ja Tyröön. Soikkolassa hänet jo tunnettiin, Keski-Inkeri puolestaan oli vuonna 1903 kuulunut Eino Levónin keruualueeseen. Volmari Porkan (1886: 160) kokemus Länsi-Inkeristä kertoo pidempien ja toistuvien kenttätyöjaksojen tärkeydestä: “Se seikka, että jo entiseltään olin useimmissa paikoissa tunnettu, helpotti suuressa määrin työtäni.” Launis tiesi, mitä etsi. Retki oli ensimmäistä lyhyempi, eikä sen kulusta ole äänityspaikkakuntia tarkempaa tietoa. Säätinällä Launis äänitti 21 lieriötä. Juhlien jälkeen hän sai ilmeisen nopeasti, muutamassa päivässä Mäkkylässä ja Viistinässä loput 58 lieriöstä täyteen “ja useampia eri sävelmiä tuskin enää olisi Soikkolasta löy-

tynytään” (Launis 1907: 104). Hevaalla ja Tyrössä vahalieriöitä täyttyi 31 ja lisäksi Launis äänitti kuudelle lieriölle Keski-Inkerissä soikkolaisten paimenten soittoa.

Tallennusstrategioita

Jos uudesta kylästä ei ensimmäisellä matkalla suhteellisen nopeasti löytynyt sopivia laulajia tai jos näiden laulut tuntuivat liian samankaltaisilta kuin edellisissä kylissä, vaihtoi Launis nopeasti keruupaikkaa (Launis 1903: 5, 6, 16, 20, 41, 48). Parhaimmillaan hän saattoi kuitenkin istua kirjoittamassa koko illan, myöhään yöhön (mts. 12, 17). Hän jakoi ainakin paikoin rahaa laulajille palkkioksi (mts. 30). Parhaiksi laulukyliksi Launis nimeää Tarinaisin, Volotsan ja Mäkkylän (1904: 50). Ensimmäisen matkan keruutilanteissa oli usein läsnä suuri joukko ihmisiä: ennen kaikkea kylän tyttöjä, mutta myös näiden seuraan etsittyviä poikia sekä tilanteesta kiinnostuneita vanhempia naisia (Launis 1903). Launoksen muistelmakirjoituksessa (1921: 172–173) on kuvaus ensimmäiselle retkelle (Launis 1903: 37) ajoittuvasta keruutilanteesta: hän alkoi kysellä itkuvirsiä, minkä tuloksena koko tuvallinen naisia yhtyi keruun kohteen itkuun. Kuvaus on suorastaan humoristinen näyttäessään nuoren Launoksen raahaamassa ylimääräistä väkeä ulos tuvasta saadakseen jotain tolkkua muutoinkin vaikeasti parin säkeen nuottiin taipuvasta itkumelodiasta.

Ihanteellinen keruutilanne ensimmäisellä matkalla olikin ilmeisesti yksi laulaja tuvan pöydän ääressä (Launis 1903: 16, 18, 30, 35). Nuorison laulu- ja tanssitapoja Launis kävi erikseen ulkona kylän ”akkojen” kanssa praasnikkojen yhteydessä katselemassa, mutta ei viipynyt pitkään: sävelmät olivat jo muistikirjassa ja tyttöjen kovaääninen ”kirkuna” kuulosti hauskemmalta kauempaa (mts. 30, 35). Sadoissa sävelmissä on ainoastaan muutamia sellaisia, joihin kuoro on merkitty mukaan.

Tätä taustaa vasten onkin mielenkiintoista, että äänitysmatkallaan Launis nimenomaan pyrki ”mikäli mahdollista” kokoamaan sopivia kuoroja tai ottamaan mukaan jälestälaulajan – yksin laulettuja esityksiä on Soikkolan 121 laulunpätkän joukossa ainoastaan 14, näistä kahdek-

san heti äänitysten alussa. Tämä välittää inkeriläisestä laulusta huomattavasti paremman kuvan, kuin olisivat tehneet yksittäisiltä laulajilta nauhoitetut sävelmät. Keruukertomuksessaan Launis kertoo tehneensä näin, jotta “fonografi-otteet tulisivat kansan esitystapaa mahdollisimman lähelle.” Näin laulu ei myöskään kuulostanut hengitystaukojen vuoksi katkonaiselta (Launis 1907: 105). Keski-Inkerissä sitä vastoin peräti 49 laulua on vain yhden ihmisen laulamaa. Oliko kuoro vaikeampi saada kokoon praasnikka-ajan ulkopuolella, seudulla jossa kerääjä ei ollut asukkaille tuttu? Kuoron kokoonpanoon Launis vaikutti joka tapauksessa ilmeisesti aktiivisesti: “köörin muodostin tavallisesti kolmesta tai neljästä laulajasta” (Launis 1907: 105). Kokoonpanoista ei ole muita tietoja, mutta todennäköisesti esilaulajat lauloivat myös toistensa kuoroissa. Laulajat olivat 16–55-vuotiaita tyttöjä ja naisia, useimmat 20–40-vuotiaita. Äänitysmatkalla Launis ei siis syystä tai toisesta keskittänyt keruuta yhtä voimakkaasti tyttöihin kuin ensimmäisellä retkellä. Vanhoja naisia ei silti joukossa ole (Launis 1907). Kuoron kanssa äänitettyjen laulujen suuren osuuden vuoksi on Launiksen toisen retken tallenteissa suhteellisesti enemmän refrenkejä kuin ensimmäisen (vrt. esim. IRS 461 ja 462). Sävelmän rakenne voi Launiksen Soikkolasta tallentamien fonogrammien (SKSÄ A 300/9–301/56) perusteella olla yhden ihmisen laulussa vapaampi kuin esilaulajan ja kuoron vuorotellessa (Heinonen 2005: 98–105), ja vaikuttaa siltä, että yksin laulaessa refrengit ja kuoro-osien kertaukset jäivät usein laulamatta. Launiksen ensimmäisen matkakertomuksensa lopussa (1904: 53) esittämä kehoitus täydentää lyhyen laulutapaselostuksen perusteella yhdeltä laulajalta tallennetut nuotit kuulostaakin hieman puolustelevalta: joko joku oli huomauttanut Launikselle kuoron vaikutuksesta laulamisen tapoihin tai hän oli alkanut miettiä sitä itse kokoelmaansa puhtaaksikirjoittaessaan.

Toisella matkallaan Launis ilmeisesti pyysi välillä esittämään sävelmiä, jotka oli kuullut ensimmäisellä matkallaan. Mahdollisesti hän oli miettinyt äänitysten kokonaisuutta etukäteen sekä Levónin että omien kokoelmiensa pohjalta. Tähän viittaa tekstiltään, melodialtaan ja tallennuspaikaltaan samankaltaisten toisintojen määrä sekä Soikkolasta että Hevaalta (esim. IRS 82 ja 83, 116 ja 117, 270 ja 272, 392 ja 515), vaikka joukossa voi tietenkin olla vain paikallisesti vakiintuneita tekstin ja sävelmän yhdistelmiäkin. On myös mahdollista, että osa ensimmäisen

matkan nuottien muutoksista vuoden 1910 sävelmäjulkaisussa on Launoksen uudella kenttäretkellä tekemien tarkistusten seurausta.

Launis oppi ensimmäisellä matkallaan nopeasti käyttämään hyväkseen tilanteita, joissa oli lauluhaluista väkeä paikalla, kuten helluntai-praasnikkoja, häitä Vipiän kylässä (Launis 1903: 12) sekä ennen kaikkea nuorison illanistujaisia (mts. 16, 22–23). Etenkin matkan alkupuolella tytöt ujostelivat tallennustilanteiden alussa (mts. 12, 16, 21–22). Tähän saattoi osaltaan vaikuttaa Launoksen pyrkimys saada ihmiset laulamaan yksin, ilman ainakin tyttöjen ja naisten julkisiin laulutilanteisiin kiinteästi liittyvää kuoron mukanaoloa.

Launis (mts. 18, 44) osallistui välillä paikallisten töihin samalla lauluja keräten. Ihmisten ollessa päivällä töissä ei muuta mahdollisuutta laulujen saamiseen toisaalta ollutkaan. Monet kerääjät ovat kuitenkin vain kertoneet seuranneensa väkeä pellon reunalle, eivät osallistuneensa työhön (esim. Porkka 1886: 163). Toimettomia hetkiä silti kertyi: “Täytyi nousta ylös ja tyhjäntoimittajana kylän vieressä mäellä kuleksia, kun ei kukaan näin aamusta laulamaan ruvennut” (Launis 1903: 42). Eksyneen pikkupojan etsintöihin osallistuminen tuntuu Launoksen kannalta olleen itsestään selvää, mutta kyläläisten kannalta odottamatonta: “Ihmetellen katsoivat kun minäkin tulin mukaan. Tytöt nyhkäsivät toisiaan kylkeen ja sanoivat ‘kas kun lauluinkorjaajakin tulee’” (mts. 59–61). Narvusin Kaipaalassa häntä pyydettiin “kylän rukoushuoneeseen lukkariksi, kun kaikki ‘nuottimiehet’ satunnaisesti olivat purjehtimassa” (mts. 20). Oussimäellä Launis innostui laulamaan muutaman tytön kanssa moniäänisesti näiden ortodoksisessa kirkossa oppimia lauluja. Tähän tilanteeseen näyttää pohjautuvan Launoksen (1907: 49) paljon siteerattu päätelmä ortodoksisesta kirkkolaulusta inkeriläisen moniäänisyyden taustalla.

“Niinhän se laulaa käpjästi kuin pappi” sanoivat [kylän akat] ja papiksi luulivatkin nyt eikä enää antikristukseksi. Ei sentään siksi minua noiasti [noidaksi] luultu vaaleaverisytyeni tähden: “niin on käpjä mies ja vaalea niinkuin mekin” sanovat akat!

Launis 1903: 43.

Antikristus oli kerääjistä usein käytetty, yleistä epäluuloa osoittava termi (ks. esim. Alava KRA S VII B: 62; Alava 1893: 56; Niemi 1904:

274–5, 291, 412), mutta yhtäläillä saatettiin kerääjää nimittää Pirun lähettämäksi “hihhulipapiksi” (Porkka 1886: 153) tai koleran (haleran) kantajaksi (Alava 1893: 55; Niemi 1904: 346). Ilmeisesti Launis, monien aiempien kerääjien lailla, sai siis myös ennakkoluuloista kohtelua osakseen, vaikkei siitä muualla mainitse. Hän oli kuitenkin vaaleahiuksinen – ja mitä ilmeisimmin hänestä pidettiin. Hän oli praasnikkojen humus-sakin valmis vastailemaan utelioiden “lukuisiin kysymyksiin” (Launis 1903: 31). Minna Riikka Järvinen (2004: 342) päättelee Lapin matkojen päiväkirjojen ja ennen kaikkea tulosten perusteella Launiksen taitavaksi seuramieheksi. Aito innostus niin maalliseen kuin uskonnolliseenkin lauluun ja musiikkiin (vrt. Niemi 1904: 347, 386) ja seurustelu luterilaisen kirkonväen kanssa saattoivat osaltaan hälventää ennakkoluuloja. Launiksen työtä varmasti helpotti myös hänen keruunsa keskittyminen nuoriin naisiin, joiden rooliin muutenkin kuului julkinen laulu, tanssi ja kisailu ilman sen kummempaa syytä sekä hänen ilmeisen vähäinen kiinnostuksensa loitsuihin ja muuhun riittirunouteen. Sana kulki: retken loppupuolella tulivat inkeröiskylien naisetkin jo oma-aloitteisesti kerääjän luokse (Launis 1903: 21–22, 38, 41, 58; ks. myös 61) ja ennakkoluulot tuntuvat vähentyneen:

Heti alkoi ämmiä kokoontua talon edustalle kun kuulivat minun tulleen. Kovin laulunhaluisia he olivat vaikkeivät paljonkaan tainneet “äänilöitä”. Rupesivat laulamaan joukolla eessälaulajan jälessä ja niin “romahuttivat” että kylä kaikui ja “luullaan että on pulmat täällä” sanoivat. Sinä iltana en sitte saanutkaan paljo toimitetuksi.

Launis 1903: 45.

Muistiinpanojen muuntuvat sävelmät

Runonkerääjiä oli Länsi-Inkerissä ennen Launista kulkenut viidenkymmenen vuoden aikana seitsemän. Keruiden tuloksena oli tallentunut suuri kokoelma kalevalamittaisia runoja, joukossa myös jonkin verran itkuvirsiä, satuja ja etnografista aineistoa. Sitä vastoin A. A. Borenius-Lähteenkorvan vuoden 1877 kokoelmaa (KRA Borenius 1877, 57 sävelmää) lukuun ottamatta ennen Launista muistiinpannut länsi- ja

keski-inkeriläiset sävelmätoisinnot olivat runonkeruun sivussa tehtyjä enemmän tai vähemmän haparoivia hajamuistiinpanoja (D. E. D. Euro-paeus 4 sävelmää vuonna 1853, Vihtori Alava 23 sävelmää 1890-luvulla). Maantieteellis-historiallisen metodin kehitys oli 1800-luvun lopulla alkanut painottaa runotoisintojen kokonaan merkitsemisen sekä laulajan henkilötietojen tallentamisen tärkeyttä (ks. Krohn 1885), mikä Länsi-Inkerin osalta vaikutti etenkin Vihtori Alavan ja Volmari Porkan laajoihin ja yksityiskohtaisiin runokokoelmiin. Sävelmiin nämä vaatimukset eivät kerättyjen kokoelmien perusteella ulottuneet (esim. KRA Launis 1903, KRA Madetoja ja Ikonen 1909). Launiksen keruiden aikoihin kiinnostus alkoi suuntautua entistä enemmän myös laulujen taustalla oleviin rituaalisiin tilanteisiin. Esimerkiksi Väinö Salminen kulki vuonna 1906 Länsi-Inkerissä selvittämässä häärirituaalin kulkua, J. Lukkarinen puolestaan vuonna 1909 kyselemässä praasnikoista ja uskomuserinteistä (ks. lisää Haavio 1931; Väisänen 1917).

Launiksen ja Levónin tavoitteena ja tehtävänantona oli tallentaa mahdollisimman kattavasti Länsi- ja Keski-Inkerissä käytetyt sävelmätyypit. Launiksen ja hänen jälkeensä tulleiden kerääjien (Ikonen, Madetoja 1909: 79) mukaan tavoite täyttyi, ja Launiksen jokakesäiset SKS:n rahoittamat keruuretket osoittavat osaltaan, että hänen toimintaansa oltiin tyytyväisiä. Runonkeruiden lisääntyneet vaatimukset kokonaisten toisintojen ja laulajatietojen merkitsemisestä eivät selkeästi koskeneet sävelmiä: laulajien nimiä tai kotikyliä ei SKS:n sävelmäkokoelmiin yleensä merkitty. Launiskin käsitteli sävelmiä kylä- ja paikkakuntakohtaisina. Äänitysretken kohteiksi riittivät Hevaa ja Soikkola, sillä muiden lähipaikkakuntien laulut olivat ainoastaan “tärveltyneitä toisintoja mainittujen Inkerin parhaiden runoalueiden sävelmille” (Launis 1907: 104–105). Muutamaa säettä pidempiä nuotinnoksia eivät nuoret ylioppilaat tehneet, eikä kertaalleen tallennettua sävelmää tarvinnut uudesta kylästä enää aina uudestaan tallentaa, vaikka toisintojakin kokoelmaan kertyi.

Launiksen ja Levonin keruiden tuloksena Inkeristä kertyi silti enemmän sävelmätallenteita, kuin oli siihen mennessä kerätty Karjalan ja Suomen alueilta yhteensä. Luultavasti tämän suuren määrän takia Inkeri pääsi sävelmien julkaisuaiakataulussa muiden alueiden edelle. Launiksen väitöskirja sekä tieteelliset sävelmäjulkaisut liittyvät aikakauden musiikkitieteellisiin keskusteluihin sävelmien kansainvälisestä vertai-

lusta ja universaalien luokitteluperusteiden löytämisestä. Ne täyttivät mitä ilmeisimmin aikakauden vaatimukset, vaikka musiikkitieteen kehitys johti muutaman kymmenen vuoden kuluttua niiden kritiikkiin (esim. Väisänen 1949). Launista itseään kiinnostaneet kysymykset laulamisen tavoista ja merkityksistä jäivät Inkerin osalta matkakertomuksiin ja väitöskirjan esipuheen väljiksi maininnoiksi. Niiden varaan ei tieteellistä työtä tuona aikana voinut rakentaa. Marko Jousteen (2004: 66–67) mukaan tarkkasilmäinen ja ymmärtäväkään kuvaus saamelaisien joiusta kulttuurisena ilmiönä ei kuitenkaan vaikuttanut Launoksen teoreettisiin päätelmiin ja esteettisiin arvostelmiin joiusta primitiivisenä ja kuolevana kulttuurina.

Sävelmien kansainvälisen vertailun ja alkuperäsuhteiden selvittelyyn katsottiin vielä Launoksen ensimmäisen retken aikaan tarpeelliseksi kerätä lyhyitä ja selkeitä melodioiden perushahmoja. Näkökulma muuttui nopeasti äänittämisen tultua mahdolliseksi. Musiikkitalennusten tieteellisyydelle asetettavat vaatimukset kasvoivat muutamassa vuodessa. On selvittämättä, paljonko Launis oikeastaan itse saneli nämä muuttuvat vaatimukset: hänhän oli ensimmäinen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran fonografin käyttäjä vuonna 1905 ja 1900-luvun ensimmäisen vuosikymmenen merkittävin kansanmusiikin tallentaja.

Launoksen ensimmäisen retken tulokset olivat enimmillään neljän säkeen pituisia, useimmiten yhdeltä laulajalta tallennettuja nuotteja, jonkinlaisia yhteenvetoja enemmän tai vähemmän muunnelleen esityksen perushahmosta (ks. myös Kolehmainen 1977: 4–6). Runosävelmäjulkaisun yhteydessä hän arvioi omankin ensimmäisen keräelmänsä tieteellisessä mielessä vaillinaiseksi:

Ne suuret puutteet ja vajavaisuudet, jotka yleensä häihteävät ilman fonograafia kerättyjä sävelmäkokoelmia, ovat varsin tuntuvia näidenkin keräjäjän [Inkeristä käsivaralta nuotintetuissa] kokoelmissa. Suurta häihteä tuottaa varsinkin epätietoisuus sävelmäin tonaalisista sävelkorkeussuhteista ja osaksi niiden rytmiikestäkin. Tuntuvimpia puutteita on myöskin, että sävelmiin harvoin (etupäässä vain Lähteenkorvan kokoelmassa) on merkitty niihin oleellisesti aina kuuluva esilaulajan ja kuoron vuorottelu.

Launis 1910a: II.

Fonogrammikeruun motiiveja olikin kaksi: “saada heidän esitystapansa elävämpänä säilymään” jälkipolville (Launis 1906b: 86; ks. myös Suomi 1906: 179) ja toisaalta transkriptioiden tieteellisen tarkkuuden lisääminen (ks. myös Jouste 2004: 60). SKS:n kielitieteellisen valiokunnan fonografin hankintaan liittyvä pöytäkirja (Suomi 1906: 19) mainitsee tieteellisen tarkkuuden yhteydessä myös sanojen sävelmään sijoittumisen:

Suomal. kansansävelmiä on tähän saakka pantu muistiin yksinomaan tavallisen nuottikirjoituksen avulla, joka kuitenkin – vaikkapa nuotintaja olisi kuinkakin tarkkakorvainen ja tarkkatuntoinen musiikkimies – aina, kirjoittajan tahtomattakin, tulee jossain määrin kaavailluksi ja normaliseeratuksi. [---] Tässä on erikseen huomautettava, että ainoastaan fonografin avulla voimme saada täysin luotettavan kuvan siitä, millä tavalla laulun sanat liittyvät sävelmään, minkä seikan tunteminen kielitieteellisessäkin suhteessa voi olla varsin tärkeä.

Suomi 1906: 19.

Tieteellisenä päämääränä oli äänitysten alettuakin silti nuottikuva, ei itse äänite (Jouste 2004: 60).

Keruille asetetut odotukset ja ennen kaikkea Launiksen käsitysten muutokset kokemuksen karttuessa näkyvät osaltaan kenttäkäsikirjoituksen (SibA Launis 1903), Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle luovutetun puhtaaksikirjoituksen (KRA Launis 1903) ja julkaistun sävelmäkokoelman (1910a = IRS) välisissä eroissa. Puhtaaksikirjoituksen yhteydessä Launis lyhensi monia nuotteja nelisäkeisistä yksi- tai kaksisäkeisiksi ja tulkitsi toisia uudelleen joskus merkittävälläkin tavoilla. Usein lopullinen julkaistu muoto on kuitenkin lähempänä kenttäkäsikirjoitusta kuin puhtaaksikirjoitusta, vaikka viitteet julkaisussa ovatkin pelkästään puhtaaksikirjoitukseen. Kenttäkäsikirjoituksesta kokonaan kopioimatta jäivät muutamat virolaiset ja venäläiset laulut ja yksi paimensävelmä: vaikka ne olivat kiinnostaneet muistiin kirjoittamisen verran, eivät ne kuuluneet keruun kohteisiin. Kuusi itkusävelmää Launis kopioi, mutta joko muistiinpanon hataruuden tai toisintojen samankaltaisuuden takia kolme runosävelmää jäi kirjoittamatta puhtaaksi. Kaikki neljäkymmentäviisi rekilaulua (riimillistä uusimittaista kansanlaulua) Launis sen sijaan kopioi. Sävelmäjulkaisuun hän otti mukaan

näistä kolme, ne kun olivat “runosävelmäin kaltaisia sävelmiä” (Launis 1910a: II).

Keskeisimmät muutokset kenttäkäsikirjoituksen ja julkaisun välillä ovat seuraavan kaltaisia:

1) Nuottikuvissa on paljon pieniä toimituksellisia muutoksia sekä Launiksen että muiden kerääjien kokoelmien suhteen, lähinnä sävel-lajien, tahtiosoitusten ja sävelmän aika-arvojen suhteen.

2) Muutama kenttäkäsikirjoituksessa yhtenä toisintoja esiintynyt sävelmä on puhtaaksikirjoituksessa ja julkaisussa jaettu kahtia (SibA 386 → IRS 2 ja 5; SibA 179b → IRS 193, 241; SibA 395 → 27, 52).

3) Muutamassa sävelmässä on teksti vaihtunut (SibA 103, IRS 295; SibA 106, IRS 694) tai puuttuva teksti ilmestynyt edeltävästä toisinnosta (SibA 227, IRS 810).

4) Yleisimmin tekstin muutokset ovat kirjoitusasujen yhtenäistämisiä ja korjaamisia, esimerkiksi *ljoole* → *l'ole* (SibA 35, IRS 832), *se ihana ilmalintu* (SibA 227b) → *se ihala ilmalintu* (IRS 301).

5) Pieniä poisjääntejä tai lisäyksiä on monin paikoin: esimerkiksi sävelmän SibA 2 julkaistusta versiosta (IRS 638) on jäänyt kokonaan pois säkeen viimeinen, suluissa ollut tavu nuotteineen. Toisaalla (SibA 7 = IRS 80) käsikirjoitus ja julkaistu nuotti on merkitty eri korkeuksille ja eri aika-arvoille, ja käsikirjoituksen viimeinen pitkä sävel on julkaisutussa versiossa merkitty sekä suhteessa pidemmällä nuottiarvolla että fermaatilla.

6) Yksittäisen sävelkorkeuksien eroja melodialinjoissa (esim. SibA 10, IRS 402).

7) Sanojen sijoittuminen melodiaan vaihtelee, käsikirjoituksessa sanat onkin usein kirjoitettu säkeen alle melko viitteellisesti (Esim. IRS 735, 773, 914, 638; SibA 45 = IRS 244).

8) Kuoro-osa on suluissa merkitty myös niihin sävelmiin, joiden käsikirjoituksissa sitä ei ole (Launis 1910a: VI).

Launiksen nuottien alle kirjoittamat runotekstit ovat muutaman säkeen pituisia, usein kirjakielistettyjä, ja teksteissä on siellä täällä runokulttuurin ja paikallisen murteen vieraudesta johtuvia väärinym-märryksiä. Paikoin epämääräinen tai murrelma- ja normaalitrokeisissa säkeissä eroava tapa rytmittää sanat nuottien alle (esim. IRS 735 vrt. 739; 773; 638) voi johtua vähäisestä kiinnostuksesta tekstin yksityis-kohtiin, huolimattomuudesta ja osin painovirheistä. Taustalla saattaa

olla myös Launiksen kiinnostus sanapainon mukaan rytmittyvään puhelauluun – toisaalta on myös mahdollista, että jotkut laulajat ovat sijoittaneet sanoja melodioihin valtavirrasta ja Launiksen käsikirjoitukset supeammasta äänitekokoelmasta poikkeavin tavoin. Fonogrammien säkeiden virhetulkinnat kuitenkin viittaavat siihen, että teksti ei yksinkertaisesti ollut tässä vaiheessa Launikselle kovin keskeisellä sijalla. Esimerkiksi fonogrammilla kuuluvan säkeen *käin miä kukkoina kujassa* on Launis tulkinnut nuotoon *näin mie kukkoi kujassa*, jolloin myös tavujen sävelmään sijoittamisen säännöllisyys murtuu (IRS 162; SKSÄ A 301/23 b). Launis keräsi ja tutki musiikkia, ei siihen liittyviä runoja.

Toisen Inkerin matkansa fonogrammit Launis julkaisi pääosin kahdesta neljään säkeen pituisina nuotinnoksina. Nuotit tuntuvat olevan lähinnä yhteenvetoja äänitteen kulusta. Merkittävimmät ja toistuvimmat muunnelmät tai heterofoniset kohdat etenkin äänityksen alusta on merkitty, mutta ei kaikkia, eikä nuotti luonnollisesti anna kuvaa esityksen kulkuun liittyvästä variaatiosta (ks. myös Kolehmainen 1977: 4–6). Tällaisena näyttäytyy tilanne myös ainoassa tähänastisessa tarkemmassa analyysissä Launiksen fonogrammien ja nuotinnosten suhteista, Yrjö Heinosen (2007) artikkelissa, joka keskittyy yhteen hevaalaisäänitykseen (SKSÄ A 301/43a). Julkaistujen nuottien suppeus johtui mitä ilmeisimmin niiden painamisen kalleudesta ja Inkeristä kerätystä suuresta sävelmämäärästä. Karjalan runosävelmissä on sitä vastoin sekä Launiksen että Väisäsen äänityksiä julkaistu läpinuotintettuina (Launis 1930). Artikkelinsa yhteydessä Launis julkaisi kokonaisia nuotteja Raja-Karjalan äänityksistään jo vuonna 1910 (Launis 1910b).

Nuottikuvat fonogrammeista ovat luonnollisesti yksityiskohtaisempia kuin ensimmäisen matkan muistiinpanoista. Niistä tulee kuitenkin melko nopeasti tehty vaikutelma, mikä ei ihme olisikaan: Launiksen käsissä oli samanaikaisesti paitsi hänen itsensä, myös muiden kerääjien suuret, osin järjestämättömät kokoelmat, ja tekeillä olivat samanaikaisesti sekä väitöskirja, sävelmäjulkaisu että ensimmäinen ooppera. Inkeriläinen sävelmistö oli monimuotoista ja monella tasolla varioivaa: kateeksi ei käy tutkijaa, joka pyrki sen universaalin loogiseen musiikilliseen järjestämiseen.

Normaalin toimitustyön ja ilmeisestä kiireestä johtuneiden huolimattomuusvirheiden ulkopuolelle jäävät muutokset ensimmäisen matkan

sävelmissä selittyvät nähdäkseni tietojen lisääntymisellä ja teoreettisten käsitysten muutoksilla. Vuonna 1910 Launis ei ollut enää runolauluun ensimmäistä kertaa törmäävä ylioppilas, vaan useita keruuretkiä tehnyt, äänitteitä nuotintamisessa apunaan käyttänyt, muiden tutkijoiden kanssa runsaammin keskustellut ja käsikirjoituksia tutkinut maisteri. Toisella retkellään Inkeriin hän oli kiinnittänyt huomiota entistä enemmän myös laulamisen tapoihin. Julkaistessaan ensimmäisiä keruitaan hän yritti siihenastisten tietojensa pohjalta korjata mitä pystyi: sanamuotoja, kertaustapoja, nuottiarvoja. Voi olla, että joitain yksityiskohtia hän oli myös tarkistanut toisella retkellään.

Toisaalta teoreettiset näkemykset ovat monin paikoin voineet ohjata myös “korjaamaan” käsikirjoituksia julkaisuvaiheessa virheelliseen suuntaan. Ainakaan ensimmäisellä matkalla Launis ei esimerkiksi näytä kiinnittäneen huomiota kertaustapoihin, jotka kuitenkin väitöskirjassa ovat nousseet keskeiseksi, vajavaisten aineistojen pohjalta selvitetäväksi kiinnostuksen kohteeksi:

Vaikkakin esilaulajan ja kuoron vaihtelu on merkitykseltään niin suuri, ovat keräilijät suhteellisen harvoin huomioineet sitä merkinnöissään, todennäköisesti siksi, koska heidän merkintöjensä perusteena on vain yhden henkilön laulu. Tämä teos pyrkii tätä kysymystä selvittämään niin pitkälle kuin mahdollista [---].

Launis 1910b: XIV.

Ensimmäisen matkan aineistossa on esimerkiksi paljon kaksisäkeisiä muistiinpanoja, joista on vaikea sanoa, onko laulaja kerrannut kahta vai yhtä runosäettä kerrallaan tai jättänyt säkeet kokonaan kertaamatta, ja ovatko kahden säkeen väliset melodiset erot säännöllisesti joka säe-parissa toistuvia vai ainoastaan satunnaisempia muunnelmia. Tämä vaikeatulkintaisuus ei välity enää julkaisussa. Launis katsoi sävelmäjulkaisua tehdessään esilaulajan ja kuoron vuorottelun yhdeksi tärkeimmistä runolaulun piirteistä ja merkitsi kuoro-osan (suluissa tosin) kehtolauluja myöten myös niihin sävelmiin, jotka oli kerätty yhdeltä laulajalta. Tämä peittää näkyvistä mahdollisia eroja yksin laulamisen ja vuorolaulun välillä (Heinonen 2005: 98–105), ja joskus jälkikäteisarviot ovat selkeästi menneen pieleen (esim. IRS 598; IRS 727 vrt. 726). Tuntuukin siltä, että lähimmäs Launiksen kentällä kuulemaa pääsee

alkuperäiskäsikirjoituksen, fonogrammien ja hänen tuon aikaisten musiikkikäsitystensä pohtimisen avulla.

Kehittymätön melodiikki ja haipuva muinaisuus

Launis lähti Inkeriin keräämään muinaisia, unohtumassa olevia sävelmiä. Samalla hän odotti löytävänsä jotain oman estetiikkansa mukaisesti arvokasta. Tätä sivistyneistön perusristiriitaa on Heikki Laitinen (1986; 2003: 313–339) käsitellyt muun muassa kansansävelmien käytön yhteydessä: vaikka runolaulu Lönnrotin luomana eepoksena oli keskeinen kansallinen symboli, jäivät runosävelmät vähälle käytölle. Taide-musiikin ja kuorolaulun piirissä otettiin käyttöön ja sovitettiin uusiksi versioiksi lähinnä sivistyneistön estetiikkaa lähempänä olevia uudempiä kansanlauluja, ja silloin kun runosävelmiä käytettiin teosten pohjana, tulkittiin ne uudessa, alkuperäisestä estetiikasta hyvin kaukana olevassa kehyksessä. Myös Liina Saarlo (2008) on puhunut runolaulun tutkijoiden kokemasta kauniin ja vanhan (tai autenttisen) ristiriidasta.

Launoksen ensimmäisen matkan matkakertomuksen (1904: 49) kuvaus keruun alusta Feodormaan kylässä kertoo paljon hänen odotuksistaan ja tulkinnoistaan:

Kyläläisten kertomuksen mukaan olivat runonkerääjät saaneet paljon tästä kylästä ja se saattoi minuakin toivomaan runsasta saalista. Tulos oli kumminkin vähäinen. Tässä samoin kuin seuraavissa lähikylissäkin oli jo runonlaulanta syrjään heitetty. Runoja kyllä vieläkin osattiin, mutta ainoastaan harvat muistivat, millä nuotilla niitä oli laulettu. Heidänkin lauluaanensa oli jo ikä vienyt ja samalla nuotin epävarmaksi tehnyt. Työlästä oli siitä tolkkua saada, he kun harvoin lauloivat kahta kertaa samalla tavalla. Koetin kuitenkin aluksi vaan heidän laulujaan ottaa, otaksuin niiden varmemmin olevan alkuperäisiä, kuin uuden sukupolven sävelmät. Rantaseudulle tullessani muuttuivat asiat. Täällä oli muutamassa kylässä nuorison vielä tapana laulaa ”parvessa” ja ne kylät olivat säilyttäneet runosävelmät.

Mitä ilmeisimmin Launis ei tiennyt, mitä oli lähtenyt etsimään. Runo-
laulun tyypillisinä pidetyt piirteet – vähäsävelisyyden, erilaisten sävel-
mätyyppien niukkuuden ja sävelmän jatkuvan muuntelun – hän tulkit-
sien musiikkikäsitystensä kautta. Nykytiedon valossa kuulostaa mah-
dottomalta, että ihmiset olisivat osanneet suullisia runoja kykenemättä
laulamaan niitä. Melodian pysymättömyys tarkoitti Launikselle sen
unohtumista, nuotin suppea-alaisuus alkuperäisen sävelmän rappeutu-
mista:

*Viimeisen yrityksen tein erään vanhan akan luona ja sainkin hänet vih-
doin laulamaan. Mutta siitä en paljon hyötynyt. Nuotti oli unohtunut, ei
mikään mennyt kahta kertaa samalla lailla. Muutaman nuotin koetin kui-
tenkin muistiin panna.*

Launis 1903: 6; ks. myös s. 3.

Vanhan ja esteettisesti tyydyttävän yhdistelmä oli vaikeasti löydettä-
vissä. Launis pyrki yksiselitteisiin, selkeisiin nuotinnoksiin: laulajien
muunnelmien määrä näkyy ainoastaan kumitusjälkinä. Alkumatkan
nuotinnokset näistä varioivista sävelmistä ovat vain muutaman säkeen
mittaisia. Toisaalta Launiksen kuulokulma loi aineiston, jossa myös
nuorison laulu kuuluu. Aiemmilta kerääjiltä ei ole arkistoon tallentunut
montakaan refrengillistä tai laaja-alaista, venäläisvaikutteista sävelmää:
Launiksen ansiosta inkeriläisestä laulusta muodostuu laajempi kuva.
“Uudenaikaisetkaan” sävelmät eivät kuitenkaan olleet ilmestyneet
yhden tyttöpolven aikana: Borenus (KRA e 207) kirjoitti vuonna 1877,
lähes kolmekymmentä vuotta aikaisemmin Kattilan Matin kylässä:
“Nuorella kansalla sitä vastaan on usiaikaisia sekä moll-luonteisia
nuottia esim. Oi kalina, oi malina.” Launiksen kokoelmassa on silti run-
saasti myös yksi- ja kaksisäkeisiä, asteikoltaan suppea-alaisia sävelmiä,
ja hän kirjoitti melodioita ylös myös vanhemmilta naisilta, silloinkin
kun nämä eivät “paljonkaan tainneet ‘äänilöitä’” (Launis 1903: 45).

Minna Riikka Järvisen (2004: 344; ks. myös Launis 1910a) mukaan
Launiksen nuotinnokset matkoilta “niin Karjalaan, Kainuuseen, Inke-
riin kuin Lappiinkin” muistuttavat kovasti toisiaan, ilmeisesti aikakau-
den “musiikkianalyysin vaateita” noudattaen. Taustalla oli vertailevan
kansanmusiikintutkimuksen paradigma. Aineiston yhtenäisyyden poh-
jalta Järvinen olettaa Launiksen kehittäneen kenttätyöhönsä oman “sys-

temaattisen työskentely- ja nuotintamista[pansa].” Keruutekniikasta ja vallitsevasta tutkimuksen paradigmasta johtuen ainakin joikujen “sävelmät ovat pelkistyksiä alkuperäisistä sävelmistä”, yleisimmin toistuneen sävelmäaineuksen tallennuksia (ks. myös Jouste 2004: 58–60). Tämän voi katsoa pätevän inkeriläiseen aineistoon ainakin enemmän varioivien melodioiden osalta.

Launis (1902: 44) sai ensimmäisen kosketuksen runolauluun jo vuonna 1902 käydessään nopeasti Vornan kylässä Venäjän puolella: “Hetä sain pyydettyäni talon väen laulamaan, mutta nuotti nuljahteli sinne tänne, niin etten siitä selvää saanut.” Niinpä hän ei sävelmää muistiin kirjoittanutkaan. Se ei ollutkaan tarpeellista, sillä retken tarkoituksena oli uudempien kansanlaulujen keruu. “Primitiivinen runolaulumme” tuntui aluksi “keräilyn kannalta vähä-arvoiselta”, muisteli Launis omaelämäkertansa luonnoksessa (HYK Coll. 123.20 Launis). Uudemmissa kansanlauluista hän sitä vastoin piti aidosti (Launis 1902: 9, 19, 41, 78). Inkerissä miellyttivät erityisesti Soikkolasta löydetty (ainakin suhteellinen) sävelpuhtaus ja moniäänisyys sekä venäläisistä ja suomalaisista lauluista vaikutteita saaneet, laaja-alaisemmat ja useamman säkeen pituiset sävelmät. Soikkola nousi laulualueena kirikkaasti ylitse muiden:

Jo tutustuminen heidän [soikkolalaisten] sävelmiinsäkin riitti kyllin antamaan mielenkiintoa. Niiden yksinkertaisuudesta voisi päättää, että ne olisivat varsin vähän musikaalisesti kehittyneen kansan laulamia. Omituista kyllä, on asian laita vallan päinvastainen. Sillä puhumattakaan siitä, että heillä yleensä on tarkka korva muistaa ja laulaa oppimiansa sävelmiä, on heillä ihmeteltävä taito löytää sointuvia intervaleja. Jos kaksi laulaa yhdessä on laulu useassa kohden kaksi-ääninen perustuen enimmäkseen terssiparalelleihin. Mahdollisesti tämä johtuu kreikkalais-katoolisesta kirkkolaulusta, koska venäjän-uskoiset aina tuntuvasti paremmin lauloivat. – Nykyään ovat päässeet suureen valtaan toisenlaisetkin sävelmät, joilla on tavallinen kansanlaulun muoto. Usein sovitetaan niihin runolaulujen sanoja ja ruvetaan suosimaan yhä enemmän, ne kun liikkuvat laajemmalla ääni-alalla ja ovat muutenkin nykyaikaisempia.

Launis 1904, 49.

Harvat kerääjät arvostivat runolaulua lauluna. Tallqvist ja Törneros kirjoittivat venäläiskylästä Ruskovitsan tienoilta: “Laulunsaakin säve-

let olivat mielestämme soriimmat, kuin Suomalaisten Inkerissä, joitten laulunuohti jokapaikassa on yhtä ikävää ja pitkä-piimäistä jonoa” (Niemi 1904: 368). Ilmeisesti Launis ei kokenut inkeriläistä kovaäänistä, silloisen taidemusiikin ihanteista rajusti poikkeavaa laulutapaa kuitenkaan yhtä järkyttävänä kuin monet edeltäjänsä (Niemi 1904, esim. 414). Kertoessaan praasnikoilla näkemästään laulutilanteesta hän kuitenkin kirjoittaa kuinka tytöt “moniäänisesti kirkuivat” esilaulajan jäljessä, ja toisaalla hän mainitsee laulajien huonosta nuotissa pysymisestä (1903: 35) tai siitä etteivät laulajat osanneet paljoa “äänilöitä” (mts. 45). Kehuvat kommentit koskevat laulun puhtautta (mts. 42), kirkkautta tai yleisesti kansan musikaalisuutta (mts. 37).

Ristiriita vanhan ja esteettisesti arvostettavan välillä on mielenkiintoinen, ja saattoi vaikuttaa keruun painottumiseen. Launis etsi vanhoja, “alkuperäisiä” sävelmiä, mutta piti enemmän uudemmista ja oletti keruutyönsä alkuvaiheessa nykytiedon valossa vanhakantaisemmat melodiat huonojen laulajien laulamiksi, unohtuneiden sävelmien kaiuiksi. Samankaltaisen ristiriidan ovat sekä Järvinen (2004: 345) että Jouste (2004: 66–67) havainneet Launiksen kirjoituksissa joikusävelmistä. Syvällisempi perehtyminen runolauluun muokkasi Launiksen näkemyksiä laulun piirteiden tyypillisyydestä ja vanhuudesta, mutta esteettiset arviot pysyvät samoina. Artikkelissaan hän kirjoittaa olevan vaikeaa erotella eri ajoilta peräisin olevia (toisin sanoen erityyylisiä) sävelmiä:

Sen verran voi kuitenkin jo päättää, että ne sävelmät, joiden musikaalinen muoto on vähemmän kehittynyt, suurimmaksi osaksi ovat myös iältään vanhimmat. [--] Näiden alkeellisten sävelmäin tärkeimpänä tuntomerkkinä on kulussaan jotenkin vähän vaihteleva, kehittymätön ja epävakainen melodiikki.

Launis 1910c: 225.

Toinen samaan tematiikkaan liittyvä piirre on moniäänisyys, jota Launis arvosti ensimmäisestä Inkerin retkestään alkaen. Puhtaan moniäänisyyden, samoin kuin monet monimutkaisemmista melodioista, Launis (1910b, erit. XIII; 1907: 111) tulkitsee venäläisiltä omaksutuksi. Säveltäjän ja muusikon ihanne ei kuitenkaan kokonaan vastannut ken-

tällä kuuluvaa todellisuutta. Väitöskirjassaan Launis yleistää ilmeisesti omien kokemustensa pohjalta:

Muut äänet ovat yleensä seuraavia terssejä ylä- tai alapuolella. Siten syntyy usein täysi kolmisointu. Mutta moniäänisyys voi syntyä myös laulajien kyvyttömyydestä laulaa yhteen, koska usein esiintyy jopa yhtäaikaisesti soivia sekunteja, joita ei varmasti ole tarkoitettu.

Launis 1910b: XIII.

Muuntelun tuottama, länsimaisesta sointuajattelusta poikkeava heterofonia johtuu edelleen laulajien taidon puutteesta, ei laulukulttuurin erilaisista tyyli-ihanteista. Sekuntien vähäisyys Launoksen nuotinnoksissa ei tarkoitakaan niiden täydellistä esiintymättömyyttä lauluissa, vaan on ilmeisesti osin myös nuotintajan tulkintojen tulosta. Hänen jälkeensä tulleet Ikonen ja Madetoja (1909: 78) tulkitsivat samaten erilaisen laulukulttuurin tyylipiirteet virheiksi (vrt. luku 3.2):

[J]o täällä – Kosemkinassa – saimme muuten oppia tuntemaan muutamia inkeriläisten laulajien ominaisuuksia: m.m. epäpuhtaan ja rytmillisesti haparoivan esitystavan. Tämä epäpuhtaus meni välistä niin pitkälle, että esim. samassa sävelmässä alussa oleva suuri terssi esiintyi lopussa pieninä.

Launoksen suhde häilyviin asteikkoihin näkyy selkeimmillään hänen Boreniuksen käsikirjoitukseen (KRA e 199) ilmeisesti sävelmäjulkaisun toimitustyön yhteydessä kirjoittamassaan kommentissa. Borenius oli kirjoittanut kahdelta naiselta Soikkolan Savimäellä tallentamansa nuotin ylle: “välistä duur välistä moll, enemmän jälkimmäistä”. Käsi-alan perusteella tunnistamani Launis kirjoitti lyjykyynällä alaviitteeksi “arv. sen mukaan kumman ääni enemmän tai yksin kuului”: hän siis päätteli toisen naisen laulaneen terssin matalana, toisen korkeana, vaikka todennäköisemmältä tuntuisi runolaulussa tavallinen kolmannen asteen liukuvuus ja vaihtelu laulun kuluessa. Launis kuitenkin välitti julkaisussa Boreniuksen tulkinnan sellaisenaan ilman kommentteja: terssin ylennys on merkitty sulkuihin, eikä loppuviitteissä ole mainintaa Boreniuksen kommentista tai toimittajan tulkinnasta.

Vuoden 1906 Lapin matkaltaan Launis (1906a: 85) kertoo: “Laulajilta, joiden laulukorva oli alapuolella keskinkertaisuuden, en ruvennut mitään kirjoittamaan.” Hän valikoi Inkerissäkin tallennettavikseen

mahdollisuuksien mukaan korvaansa miellyttäviä laulajia ja paikkakuntia. Onkin selvää, että erityisesti muuntelun, moniäänisyyden ja vaihtelevien tai epätavallisten asteikkojen suhteen Launiksen kummankin matkan nuotinnokset antavat inkeriläisestä laulusta taidemusiikin ja kuorolaulun ideaalien suuntaan silotellun kuvan.

Launiksen kenties arvokkain aineisto sisältyy julkaistuihin matkakertomuksiin. Varsinkin äänitysmatkan matkakertomukseen (1907) sisältyy pitkä kuvaus laulamisen tavoista ja tilanteista, jota toistamatta ei inkeriläisestä laulusta oikeastaan voi kirjoittaa. Ensimmäisen retken matkakertomuksen kuvaus on vielä lyhyt ja ylimalkainen kahden sivun pituinen tanssin ja liekun kuvaus. Kiinnostuessaan aikakauden musiikkitieteellisten keskustelujen ulkopuolelle jääneistä piirteistä ja kirjoittaessaan oivaltavia kuvauksia niin saamelaisesta joiusta kuin inkeriläisistä laulamisen lajeista Launis oli aikaansa edellä. Yhä siteeratuimmat kuvauksensa kummastakin Launis kirjoitti vuonna 1907, keskeisten keruuretkiensä jälkeen (joiusta ks. Jousto 2004). Väitöskirjansa johdannossa Launis (1910b: VIII–IX) pahoittelee sitä, että laulutilanteista on niin vähän kerääjien antamia tietoja. Erityisesti hän kaipasi tietoja liikkeen ja melodian yhteyksissä keinuttaessa, reellä ajettaessa ja tanssittaessa. Vaikka väitöskirjan tarkoituksena oli sävelmien luokitusmenetelmän kehittäminen, sisältyy sen johdanto-osaan myös laulutapojen kuvauksia ennen kaikkea Inkerin ja Viron osalta. Varsinaisiksi tieteellisiksi aineistoiksi ne eivät silti tuossa vaiheessa kelvanneet. Hämmäntävää on, että Inkerin runosävelmissä (1910a) Launis merkitsi etenkin Boreniuksen kokoelmiin kirjoitettuja laulujen nimityksiä ja lajeja loppuviitteisiin, mutta ei yhtäkään itse keräämiensä sävelmien yhteyteen.

Launiksen matkakertomuksien (Launis 1905; 1906a) perusteella kiinnostuksen etnografisen laajenemisen taitekohta sijoittuu vuoden 1905 Lapin matkaan. Keskeinen tekijä oli kohtaaminen Launiksen tulkkina, oppaana ja keruupulaisena toimineen Piera Helanderin kanssa, joka myöhemmin tuli tunnetuksi saamenkielisen runouden tienraivaajana nimellä Pedar Jalvi (ks. enemmän Heinonen, Valtonen 2006; Järvinen 2004). Ennen tätä matkaa kuvaukset niin runolaulujen kuin joikujenkin merkityksistä tuntuvat pintapuolisilta ja paikoin naiiveilta (Launis 1903; 1905). Helander ilmeisesti kertoi Launikselle laulukulttuurinsa niistä piirteistä, jotka ulkopuoliselle eivät muutoin aukenisi ja

kertoi myös sekä laulutekstien että sävelmien merkityksistä ja taustoista. Launis (1906a) kiittääkin häntä useampaan otteeseen matkakertomuksessaan. Ilmeisesti Launis ymmärsi tällä matkalla jotain siitä, mihin kaikkeen laulut voivat liittyä, minkälaisia asioita ihmiset saattavat itse pitää lauluissaan tärkeinä ja mitä heiltä Inkerissäkin kannattaa kysellä. Kenttämuistiinpanoja inkeriläisistä laulamisen tavoista ei kuitenkaan ole tallentunut. Launiksen tytär Asta Schuwer (suullinen tiedonanto vuonna 2006) on kertonut, että myöhempinä vuosinaan säveltäjällä oli retkeillessään tapana kirjoittaa omia muistiinpanojaan pienille lapuille, jotka käytön jälkeen päätyivät roskien joukkoon. Laulutapojen etnografinen kuvaus ei ollut sävelmänkeruiden päämääränä. Keruutyön myötä muodostuneissa vuorovaikutussuhteissa esiin nousi kuitenkin muuta kuin pelkkiä sävelmiä. Tämä tuntuu kiehtoneen tutkijaa, ja ainakin osan näistä tiedoista Launis myös tallensi kirjoituksiinsa.

Kenttäkokemusten vaikutus tieteelliseen työhön

Armas Launis ei nuorena ylioppilaana Inkeriin lähtiessään tarkkaan tiennyt, minkälaista musiikkia oli lähdössä keräämään. Hänen musiikilliset ideaalinsa tulivat taidemusiikin ja kuorolaulun maailmasta, ja niitä lähempänä olivat esimerkiksi ensimmäisellä retkellä Kainuusta kerätyt riimillisten kansanlaulujen sävelmät kuin Inkeristä löytynyt kalevalamittainen laulu. Launiksen mieltymys sävelpuhtauteen ja laaja-alaisiin melodiioihin sekä syntymässä olevan musiikkitieteen tarve saada tutkimuksen käyttöön laajoja, selkeitä, luokiteltavissa ja kansainvälisesti vertailtavissa olevia kokoelmia vaikuttivat hänen tallennusmetodeihinsa ja -tuloksiinsa monin tavoin.

Hänen pyrkimyksenään oli ensimmäisellä matkallaan tallentaa mahdollisimman kattavasti Länsi-Inkerissä käytössä olleet sävelmätyypit. Fonografin käyttöönotto Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran sävelmien tallennuksessa vuonna 1905 mullisti musiikkitieteellistä ajattelua. Tarvemmin ei ole tutkittu sitä, kuinka paljon juuri ensimmäiset äänitykset suorittanut ja vuosittaisia keruuretkiä tehnyt Launis mahtoi olla uusien

ajatusten takana. Hänen toisen Inkerin matkansa tarkoituksena oli äänittää keskeisimpinä pidettyjen laulualueiden Soikkolan ja Hevaan lauluja kahta tarkoitusta varten: äänittäminen antoi tilaisuuden laulamisen tapojen havainnolliseen tallentamiseen ja säilyttämiseen jälkipolville, mutta ennen kaikkea se soi mahdollisuuden tehdä tieteellisesti tarkempia nuotinnoksia. Saman matkan yhteydessä Launis hahmotteli myös ensimmäistä matkaa tarkempaa käsitystä inkeriläisistä laulamisen tavoista ja tilanteista.

Launiksen tieteellisen ajattelun kehitys näkyy selvänä hänen kahden matkansa tulosten ja niitä seuranneen Inkeriä koskevan tuotannon (1910a, b, c) piirteissä. Vaatimukset nuottikuville ja taustatiedoille kasvoivat jatkuvasti, mutta vuoden 1906 jälkeen ei paluu kentälle ollut enää ajankohtaista: sävelmäkokoelman toimittaja ja väitöskirjan tekijä saattoi vain pahoitella fonografin käyttöönottoa edeltäneiden kerääjien, myös itsensä, tieteellisessä mielessä vajavaisia kokoelmia. Arkistoihin kertyneet aineistot näyttäytyivät myös hyvin rajallisina esimerkiksi moniäänisyyden tai liikkeen ja musiikin suhteiden tutkimisen näkökulmasta (1910b: VIII–IX, XIII). Toisin kuin keruita aloitteleva ylioppilas, väitöskirjaansa valmisteleva Launis ei enää pitänyt runolaulun suppea-alaisia ja muuntelevia melodioita unohtuneina ja rappeutuneina muinaisten sävelmien kaikuina, vaan sävelmistä vanhimpina ja alkukantaisimpina. Nämä piirteet eivät silti edelleenkään häntä esteettisesti miellyttäneet, ja muuntelun tuottaman, taidemusiikin ihanteista poikkeavan heterofonian Launis yhä väitöskirjassaan tulkitsi laulajien virheeksi.

1900-luvun alun suomalaisessa musiikkitieteessä keskeisimmällä sijalla oli sävelmien kansainvälinen vertailu ja luokittelu, ja tähän keskusteluun osallistui myös Launis toimittamallaan sävelmäkokoelmilla ja runosävelmiin keskittyvällä väitöskirjallaan. Nykytutkijaa kiinnostavat huomiot laulamisen tavoista, tilanteista ja merkityksistä jäivät väljinä kuvauksina matkakertomusten, yleisluontoisten artikkeleiden ja väitöskirjan johdanto-osan piiriin: niiden varaan ei tieteellistä uraa voinut rakentaa. Launiksen kiinnostuksen suuntautuminen näihin teemoihin ei tunnukaan olevan sidoksissa niinkään teoreettisiin virtauksiin kuin Launiksen matkoillaan saamiin kokemuksiin ja hänen kohtaamiensa ihmisten, erityisesti saamelaisen Piera Helanderin, kanssa käymiin keskusteluihin.

Arkistoaineistot

HYK: Kansalliskirjasto:

HYK Coll. 122.6: Karl Gustaf Larsonin (Larin-Kyösti) arkisto.

HYK Coll. 123.20: Armas Launiksen arkisto 1900–1959. Elämäkerrallista aineistoa.

Launis, Armas (päiväämätön): Taival, jonka vaelsin. Itse-biografia matkamuitelmien värittämänä.

HYK Coll. 123.22: Armas Launiksen arkisto 1900–1959. Elämäkerrallista aineistoa.

Launis, Armas 1902: Päiväkirja. Koskeva etupäässä sitä matkaa, jonka allekirjottanut teki Kajaanin kihlakuntaan, sekä muita ‘varsin tärkeitä’ asioita.

Launis, Armas 1903: Päiväkirja käsittäen runosävelmien keräysmatkan Inkerissä kesällä 1903, ja laulajaismatkan 4p–19p Heinäk. sekä oleskelun Nokiassa.

Leikekirja.

KRA: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkiston käsikirjoituskokoelmat.

SibA: Sibelius-Akatemian käsikirjoitusarkisto: Launis, Armas. Kenttämuistiinpanot Länsi-Inkeristä vuodelta 1903.

SKSÄ: Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran äänitearkiston kokoelmat.

Kirjallisuus

Aitola, Ville-Paavo; Helle, Arne 1995. *Akateemisen Karjala-seuran jäsenet*. Helsinki: Kerho 22.

Ahmajärvi, Jouni 2003. “*Se maa on taikamaa, on maa mun kaipauksen*”. *Armas Launiksen kuva Lapista ja saamelaisista*. Julkaisematon pro gradu -tutkielma. Oulun yliopisto, Historian laitos.

Alava [Forsberg], Vihtori 1893. Kesämatkani Länsi-Inkeriin v. 1892. – *Suomi* II: 7. Keskustelemukset, s. 51–57.

Barz, Gregory F.; Cooley, Timothy J. (eds.) 1997. *Shadows in the Field. New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*. New York, Oxford: Oxford University Press.

- Clifford, James; Marcus, George E. (eds.) 1986. *Writing Culture. The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Haavio, Martti 1931. Kansanrunouden keruu ja tutkimus. – *Suomi V*: 12. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hako, Pekka 1982. Armas Launis 1884–1959. – *Felix Krohn, Armas Launis, Ernst Linko*. Hämeenlinna: Hämeen läänin taidetoimikunta.
- Heinonen, Kati; Valtonen, Taarna 2006. Armas Launis ja Piera Helander. – *Hüidenkivi 2*, s. 23–25.
- Heinonen, Kati 2005. *Armas Launiksen fonogrammit Soikkolasta: laulutavan, runon ja laulutilanteen välisiä yhteyksiä kalevalamittaisessa runoudessa*. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto, Kulttuurien tutkimuksen laitos, folkloristiikan oppiaine. E-thesis-tietokannassa: [\(22.10.12\)](http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe20051845)
- Heinonen, Yrjö 2007. Runolaulun kaksi elämää – Värttinän ukkolumen ja inkeriläisen runosävelmän Satoi ukko uutta lunta etnopoettinen analyysi. – *Etnomusikologian vuosikirja 19*.
- Ikonen, Lauri; Madetoja, Leevi 1909. [Matkakertomus Länsi-Inkeristä vuodelta 1907, ei otsikkoa]. – *Suomi IV*:6, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 78–80.
- IRS = Launis 1910a.
- Jouste, Marko 2004. Armas Launiksen vuoden 1904 Lapin matkan joikusävelmien keräys ja soiva vertailuaineisto. – *Musiikin suunta 2*, s. 58–81.
- Järvinen, Minna Riikka 2004. Ummikkona Pohjan perille. – Armas Launis: Tun-turisävelmiä etsimässä. Lapissa 1904 ja 1905. Toim. Minna Riikka Järvinen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 341–351.
- Kolehmainen, Ilkka 1977. *Kalevalasävelmän musikologista syntaksia*. Julkaise-maton pro gradu -tutkielma musiikkitieteessä ja sivulaudaturtyö suomalaisen ja vertailevan kansanrunouden tutkimuksessa. Helsingin yliopisto, Musiikki-tieteen laitos.
- Krohn, Julius 1885. [ei otsikkoa, ohjeita runonkerääjille]. – *Suomi II*: 17, s. 200–205.
- Kurki, Tuulikki 2002. *Heikki Meriläinen ja keskusteluja kansanperinteestä. Suo-malaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 880*. Helsinki: Suomalaisen Kir-jallisuuden Seura.
- Kuutma, Kristin 2006. *Collaborative Representations: Interpreting the Creation of a Sámi Ethnography and a Seto Epic. Folklore Fellows' Communications 289*. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia.
- Laaksonen, Pekka; Knuuttila, Seppo; Piela, Ulla (toim.) 2003. *Tutkijat kentällä. Kalevalaseuran vuosikirja 82*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Laaksonen, Pekka; Knuuttila, Seppo; Piela, Ulla (toim.) 2004. *Kenttäkysymyksiä. Kalevalaseuran vuosikirja* 83. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laiho, Lauri 1940. Viron Inkeri kansanrunouden maana. – *Virittäjä* 44, s. 218–236.
- Laitinen, Heikki 1986. Surullista, köyhää ja nöyrää. – *Musiikin suunta* 3, s. 39–46.
- Laitinen, Heikki 2003. *Matkoja musiikkiin 1800-luvun Suomessa. Acta Universitatis Tamperensis* 943. Tampere: Tampere University Press.
- Launis, Armas 1902 = HYK Coll. 123.22
- Launis, Armas 1903 = HYK Coll. 123.22
- Launis, Armas 1904. Kertomus runosävelmien keräysmatkasta Inkerissä kesällä v. 1903. – *Suomi* IV:2, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 49–53.
- Launis, Armas 1905. Kertomus kansansävelmäin keräysmatkasta Suomen Lapissa kesällä v. 1904. – *Suomi* IV:3, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 86–90.
- Launis, Armas 1906a. Kertomus sävelkeruumatkasta Norjan ja Suomen Lapissa kesällä vuonna 1905. – *Suomi* IV:4, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 79–85.
- Launis, Armas 1906b. Kertomus runosävelmäin keräysmatkasta Karjalassa kesällä vuonna 1905. – *Suomi* IV:4, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 86–87.
- Launis, Armas 1907. Kertomus sävelkeruumatkasta Inkerissä kesällä 1906. – *Suomi* IV:5, *Keskustelemukset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 103–116.
- Launis, Armas (toim.) 1910a. *Suomen kansan sävelmiä* IV:1. *Inkerin runosävelmät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Launis, Armas 1910b. *Über Art, Entstehung und Verbreitung der Estnisch-Finnischen Runenmelodien*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Launis, Armas 1910c. Runosävelmistä. – *Kalevalan selityksiä. Eri tutkijain avustamana toimittanut A. R. Niemi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 126. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 221–242.
- Launis, Armas 1921. Kullervo-oopperan esihistoriaa. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 1. Helsinki, s. 164–176.
- Launis, Armas (toim.) 1930: *Suomen kansan sävelmiä* IV:2. *Karjalan runosävelmät*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Niemi, A. R. (toim.) 1904: *Runonkeräijiemme matkakertomuksia 1830-luvulta 1880-luvulle. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia* 109. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Porkka, Volmari 1886. Kertomus runonkeruu-matkasta, jonka v. 1883 kesällä teki Inkeriin Volmari Porkka. – *Suomi* II: 19. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, s. 149–169.
- Saarlo, Liina 2008. Searching for Art and History in Folksongs. – *Singing the Nations: Herder's Legacy. Basis 4*. Ed. by Dace Bula, Sigrid Rieuwerts. Trier: WVT Wissenschaftlicher Verlag, pp. 144–150.
- Sihvo, Hannes [1973] 2003. *Karjalan kuva. Karelianismin taustaa ja vaiheita autonomian aikana. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 940*. [2. tarkistettu ja täydennetty painos.] Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomalainen Inkeri 1938. Vuosijulkaisu VII. Helsinki: Inkerin liitto.
- Suomi 1903. *Suomi* IV:1, *SKS:n Keskustelemukset v. 1902–1903*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, V.
- Suomi 1906. *Suomi* IV:4, *SKS:n Keskustelemukset v. 1905–1906*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, III.
- Suomi 1909. *Suomi* IV:7, *SKS:n Keskustelemukset v. 1908–1909*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, IV.
- Suomi 1912. *Suomi* IV:10, *SKS:n keskustelemukset v. 1910–1911*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, III.
- Suomi 1915. *Suomi* IV:14, *SKS:n Keskustelemukset v. 1913–1914*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, V.
- Tedlock, Dennis; Mannheim, Bruce (eds.) 1995. *The Dialogic Emergence of Culture*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press.
- Tomasi, Henri 1940. *Armas Launis. Notes Biographiques. Kullervo. Autres œuvres*. Préface de H. Holma. London.
- Viidalepp, Richard 1970. A. O. Väisänen Viron kansansävelmiä keräämässä. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 50, s. 74–84.
- Wilson, William Albert 1976. *Folklore and nationalism in modern Finland*. Bloomington: Indiana University Press.
- Väisänen, A. O. 1917. *Suomen kansan sävelmäin keräys, vaiheet ja tulokset*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Väisänen, A. O. 1949. Kalevalan sävelmä. – *Kalevalaseuran vuosikirja* 28, s. 401–438.